

INTERNET VE TELİF HAKLARI

Ramazan ACUN*

ÖZ

İnternet, iletişim, bilgiye erişim ve yayımında sağladığı avantajlar dolayısıyla, bütün dünyada olağanüstü bir hızda yaygınlaşmakta ve bütün diğer iletişim, basım ve dağıtım teknolojilerini bünyesinde bütünleştiren geleceğin medyası olma yönünde bir gelişme göstermektedir. İnternet, telif haklarının korunması gibi son derece önemli bir problemi de beraberinde getirmiştir. Kolay çoğaltma ve dağıtım, teknik bakımdan eser türlerinin eşitliği, bilgisayar oyunları ve sanal gerçeklik uygulamaları gibi tamamen yeni eser türleri, etkileşimlilik ve değişkenlik, ve doğrusal olmama gibi özellikler İnternet'i telif hukuku açısından problematik hale getirmektedir. O kadar ki, ABD'li bir grup entelektüel, basım teknolojisinden kaynaklanan telif hakları rejimlerinin İnternet çağında tamamen geçersiz hale geldiğini ileri sürmüşlerdir. Çoğunlukta olan grup ise, bazı yeni düzenlemeler yapmak kaydıyla, telif hakları rejimlerinin İnternet çağında da geçerliğini koruduğuna inanmaktadır. Nitekim, gelişmiş ülkelerde bu yönde yeni düzenlemeler yapılmış veya yapılmaktadır.

İnternet çağında telif hakları konusu Türkiye'de hemen hemen hiç gündeme gelmemiştir. Ancak, konu Türkiye'de bilim ve kültür hayatına çok istenilen yaratıcılığın kazandırılmasıyla doğrudan ilgilidir. Bu yazının amacı, bu konuda Türkiye şartlarında yapılabilecek bazı düzenlemelerle ilgili öneriler getirerek bu alanda bir tartışma başlatmaktır.

Anahtar Sözcükler: İnternet, Telif Hakları, Telif Hakları Koruması

ABSTRACT

The Internet is growing fast world-wide because of its advantages in communications, in information access and in publishing. It is evolving into a medium which integrates all the other technologies of communication, publishing and distribution. The Internet also brings with it, the problem of copyright protection. The features of the Internet, such as the ease of replication and distribution, the equivalence of works, new types of works such as the computer games and virtual reality applications, non-linearity, plasticity and interactivity make the Internet problematic in terms of copyright law. Some intellectuals even claimed that the copyright regimes of the era of printing press have become unworkable in

* Yrd. Doç. Dr.; Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. (acun@hacettepe.edu.tr. Web: <http://yunus.hun.edu.tr/~acun>.

the age of the Internet. The majority, however, believes that with appropriate changes, the existing copyright regimes apply to the Internet as well. Indeed, the parts of the world where the Internet is used widely, such as the USA and EU have made changes or about to make changes to their copyright laws regarding the Internet following extensive discussions with all the parties concerned.

The issue of protecting copyright in the age of the Internet has not received enough attention in Turkey in spite of its close relationship with fostering creativity in science, arts and culture. This paper aims to facilitate discussions on this subject by making proposals for changes in the copyright law and other related areas.

Keywords: *The Internet, Copyright, Copyright Protection*

GİRİŞ

Bilim ve sanatta yaratıcılık, şüphesiz, buna uygun bir ortamın varlığını gerektirir. Yeterli alt yapı ve bu alt yapı üzerindeki faaliyetleri düzenleyen kurallar böyle bir ortamın en temel unsurlarındandır. Bugünkü şekliyle bunlar, İnternet ve telif hakları kanunlarıdır.

İnternet, bilim ve sanat alanındaki faaliyetlerin alt yapısı olarak bütün dünyada hızlı bir gelişme göstermektedir. İletişim, bilgi erişim ve yayımında sağladığı avantajlar dolayısıyla, bütün gelişmiş ülkeler İnternet'in büyümesi için gerekli yatırımları yapmaktadır. Amaç, bilim ve sanatta gelişmeyi hızlandırmaktır. Telif hakları kanunları ise bilim ve sanat alanındaki faaliyetleri düzenleyen kurallar koyar. Bu kurallar, bir yandan yazarlar ve sanatçıların özgün eserleri üzerindeki menfaatlerini koruma altına alır, diğer yandan da başkalarının bu eserlerdeki fikir ve bilgileri kullanmalarını teşvik eder. Burada da amaç, bilim ve sanatın gelişmesidir.

Ancak, İnternet'in iletişim, bilgi erişim ve yayımında avantaj sağlayan bazı özellikleri, telif haklarının korunması açısından problem olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, bu problemlerin nasıl çözüleceği, başka bir ifadeyle, İnternet ve telif haklarının nasıl bağdaştırılacağı konusu yoğun olarak tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda telif hakları kanunlarında önemli değişiklikler yapılmış veya yapılmak üzeredir.

Türkiye'de ise konu hemen hemen hiç araştırılmamış ve tartışılmamıştır. Bu makalenin amacı, konuyu gündeme getirerek bu alanda bir tartışma başlatmaktır. Makalede, Türkiye'de bilim ve kültür hayatına dinamizm kazandırmanın aracı olarak İnternet'in her yönüyle büyütülmesi gerektiği, bunu sağlayabilmenin şartlarından birinin de İnternet ve telif haklarının bağdaştırılması olduğu görüşü savunulmaktadır.

Makale, beş bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde, telif hakları ile ilgili kısa bilgi verilip, bu alandaki temel kavramlar açıklanmaktadır. İkinci bölümde, İnternet'in dünyada ve Türkiye'deki gelişimi üzerinde durulmakta, onu diğer teknolojilerden ayırıcı özellikleri vurgulanmaktadır. Üçüncü bölümde, İnternet'in telif hakları açısından ortaya çıkardığı problemler ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde, İnternet çağında telif hakları ile ilgili gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan farklı görüş ve uygulamalara ve bunların dayandıkları gerekçelere yer verilmektedir. Beşinci ve son bölümde ise, İnternet'te telif hakları ile ilgili dünyada yapılan tartışmalar ve hukuki düzenlemeler Türkiye şartları açısından değerlendirilmekte ve yapılabilecek bazı düzenlemelerle ilgili öneriler getirilmektedir.

TELİF HAKLARI NEDİR, NASIL KORUNUR?

1998 Eylül ayında Kültür Bakanlığı'nın davetlisi olarak Türkiye'de fikri mülkiyet konusunda bir konferans veren ABD'de bulunan *National Intellectual Law Institute*'in <<http://www.nipli.org/>> müdürü Profesör James P. Chandler'a göre, fikri mülkiyet rejimleri bir ülkede sağlam bir ekonominin alt yapısını oluşturur ve sağlıklı bir uluslararası ticaret de ancak sıkı uluslararası fikri mülkiyet rejimleriyle gerçekleşebilir. ABD, dünyanın en sıkı fikri mülkiyet rejimleri uygulayan ülkesidir ve dünyanın en güçlü ekonomisi olma statüsüne de bu sayede erişmiştir.¹

Bilindiği gibi, fikri mülkiyet, telif hakkından daha geniş bir kavramdır ve telif

¹ Ancak, telif hakları tarihi üzerinde çalışan bilim adamları, ABD'de telif hakları kanununun ilk kez 1790 yılında kabul edilmiş olmasına rağmen, ABD'li yayıncıların 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında telif hakları konusunda o kadar da titiz davranmadıklarını, özellikle de İngiltere'den ithal edilen kitapları İngilizlere hiç bir telif ücreti ödemediğini söylemektedirler; mesela bkz. (Goldstein 1994; 182)

hakları (*copyright*) rejimi yanında, patent, ticari marka (*trade marks*) ve ticari sırlar (*trade secrets*) rejimlerini de kapsamaktadır. Bu yazıda sadece telif hakları üzerinde durulmaktadır. Peki nedir telif hakları?

Telif hakları, kişinin yarattığı fikir eserlerinin her mülkten daha fazla o kişiye ait oldukları düşüncesine dayanır (UNESCO 1987:17). Telif hakları, yazar ve sanatçıların kendi eserlerine sahip olma haklarının kanunda ifade edilmesidir. Telif hakları kanunları ülkeden ülkeye değişir. Türkiye’de telif hakları 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) <<http://www.ilesam.hacettepe.edu.tr/fsek.html>> ile korunur. Bu kanun, ilim ve edebiyat eserleri (bilgisayar programları dahil), musiki eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserlerini konu almaktadır ve bu alanlardaki eserlerin sahiplerine manevi ve mali olmak üzere iki grupta ele alınan haklar tanımlanmıştır.

Manevi haklar, eser sahibinin, eserinin sahipliğini üstlenme ve eserinin özelliğine ve bütünlüğüne saygı gösterilmesini talep etme hakları ile ilgilidir. Mali haklar ise eser sahibinin eserinden kazandığı para ile geçinebilmesini sağlayan haklardır. Bunlar işleme, çoğaltma, yayma ve temsil etme haklarıdır. Eser sahiplerinin izni olmadan başkaları bu hakları kullanamazlar. Tanınan bu hakların koruma şekli, süresi ve getirilen istisna ve sınırlamalar eser türüne göre farklılık göstermektedir.

Getirilen istisna ve sınırlandırmalar, eğitim ve araştırmayı ve genel olarak toplumun bilgilenmeye olan ihtiyacını göz önüne alır. Buna “dürüst kullanım” veya “adil kullanım” (*fair use*) doktrini adı verilir. Bu çerçevede önemli bir kavram da “ilk satış” (*first sale*) doktrinidir. Buna göre, telif haklarına konu olan bir eserin kanuni bir nüshasına sahip bir kişi veya kurum, onu bir başkasına ödünç verebilir, hibe edebilir veya satabilir. Böylece, fikir ve sanat eserleri kanunu, ilk bakışta birbiriyle çelişir görünen fert olarak yaratıcının hakları ile toplumun bilgi ve öğrenmeye olan ihtiyacını dengelemeye çalışır. Bu dengeyi kurmaktaki amaç, yaratıcılığı teşvik etmek, bilim ve sanatları geliştirmektir.

Telif hakları kanunları, iletişim, basım ve dağıtım teknolojilerinde ve diğer alanlarda meydana gelen gelişmeler göz önüne alınarak zaman zaman gün-

çelleştirilmektedir. Nitekim, Türkiye'de 1951'de kabul edilerek yürürlüğe giren FSEK, 1983 ve 1995 yıllarında iki defa değiştirilmiştir.² İnternet'in dünyada ve Türkiye'de gelişmesi bu kanunun bir üçüncü defa değiştirilmesini gerektirecek bir olaydır.

İNTERNET'İN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

İnternet'in gelişimi konusuna bilgisayarların gelişimi ile başlamak uygun olacaktır. Bilgisayarlar onları diğer teknolojik araçlara üstün kılan iki özelliğe sahiptir: Birincisi, belli bir iş yapmak üzere önceden programlanabilirler-bu programlara yazılım adı verilir. İkincisi, yapılacak işin gereklerine göre yeni çevre birimler -ki bunlara da donanım adı verilir-ilâve edilebilir. Bilgisayar teknolojisinin bir diğer özelliği ise kendi kendisinin gelişmesine katkıda bulunmasıdır. Bu da, bu alandaki ilerlemenin katlanarak meydana gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Öyle ki, bu alandaki gelişmeleri önceden kestirmek giderek zorlaşmaktadır.

Bilgisayar kullanımının her alanda yaygınlaşması, bu teknolojinin donanım ve yazılım unsurlarında birbirine paralel meydana gelen gelişmeler sonucu olmuştur. Donanımdaki ilerlemeler bilgisayarların boyutunu küçültüp, veri depolama ve işleme kapasitesini artırırken fiyatını ucuzlatmış, yazılım alanındaki ilerlemeler ise kullanımını kolaylaştırıp uygulama alanlarının genişletmiştir. 1950 ve 1960'ların sadece uzmanların kullanabildiği dev,s, ana (mainframe) bilgisayarlarından, 1980'lerin herkesin kullanabildiği masaüstü (desktop) bilgisayarlara, oradan da taşınabilir dizüstü (laptop) bilgisayarlara geçildi. Üstelik, bu dizüstü bilgisayarlar 1960'ların ana bilgisayarlarından çok daha güçlü ve çok daha ucuzdur.

Bilgisayarların birbirleriyle veri alışverişi ve ortak iş yapacak biçimde bağ-

2 Ancak, son yapılan değişikliklerin hepsinin isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle, FSEK 42. maddedeki "aynı alanda birden çok meslek birliği kurulabileceğine" ilişkin değişiklik, eser sahiplerinin haklarının korunması, güçsüz, zayıf ve bilgi açısından yetersiz birtakım birliklerin eline geçme ortamını yaratmıştır, bkz. (Kınacıoğlu 1999:6-8). Kınacıoğlu'nun bu yazısına yapılan diğer isabetsiz değişiklikler ve FSEK'in genel bir eleştirisi için de başvurulabilir. Bu yazının elektronik versiyonu İLESAM Web sitesindedir: <<http://www.ilesam.hun.edu.tr/kinacioglureform.html>>

lanması ile oluşan bilgisayar ağları, bilgisayarların potansiyel gücünü inanılmaz boyutlara çıkarmıştır. Böyle ağların toplamından oluşan İnternet, bilgiye ve bilgisayar kaynaklarına global erişim sağlamaktadır. 1990 yılından itibaren dünya çapında yaygınlaşmaya başlayan İnternet, kısa sürede hızlı gelişme göstermiştir. İnternet'e bağlanma maliyeti düşmüş, güçlü ve kullanımı kolay programlar İnternet vasıtasıyla iletişim kurmayı ve bilgi erişimini ve yayıncılığı herkese açık bir imkan haline getirmiştir. Bir İnternet uygulaması olan *World Wide Web* (kısaca Web), multi-medya verilerin (metin, ses, resim, film) tek bir sistemle bütünleşik bir biçimde yayılmasına ve erişilmesine imkân vermesiyle, İnternet kullanıcı sayısında ve İnternet'te yayınlanan bilgi miktarında patlamaya yol açmıştır.

Bir araştırmaya <<http://www.ripe.net>> göre, bütün dünyada Ocak 1999 itibariyle 8.200.734 İnternet servisi sağlayan makine (host) bulunmaktadır. Bu sayı, Ocak 1998'de 5.942.491 idi. Demek ki, bir yılda yaklaşık iki kat artış meydana gelmiştir. İnternet servisi sağlayan makine sayısındaki artışa paralel olarak, İnternet kullanıcı sayısında ve İnternet'te kullanıma sunulan bilgi miktarında da artışlar meydana gelmektedir. İnternet trafiği her 100 günde ikiye katlanmaktadır. Bu, yıllık %700 artış demektir <<http://www.mids.org>>.

İnternet orijinal olarak bilim adamları arasında hızlı iletişim ve bilgi paylaşımını gerçekleştirmek üzere tasarlanmış olmakla birlikte, daha sonra ticari ve diğer amaçlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Giderek de gündelik hayatla daha çok bütünleşmektedir. Gerçekten de, İnternet'e bağlı bilgisayarlar arasında her gün bilim, eğitim, ticaret, eğlence vs. gibi konularla ilgili belki binlerce kütüphanelik bilgi akışı gerçekleşmektedir. Bu hızlı gelişmesiyle İnternet, bilgi toplumlarının simgesi haline gelmiş ve "siberuzay" ve "süper bilgi otoyolu" gibi adlarla anılmaya başlanmıştır.

İnternet, Türkiye'ye ODTÜ'nün çalışmalarıyla epeyce gecikmiş olarak 1993 yılında girmiş, ancak daha sonra fiziki açıdan görece olarak hızlı bir gelişme göstermiştir. Özellikle TÜBİTAK'ın ULAKNET <<http://www.ulakbim.gov.tr>> projesi sayesinde Üniversitelerin neredeyse hemen tamamı İnternet'e bağlanmış bu-

lanmaktadır. Başbakanlıkça yürütülen Kamu-Net projesi, bütün kamu kurumlarını yüksek kapasiteli bir omurga üzerinden birbirlerine ve oradan da İnternet'e bağlamayı öngörmektedir. Aynı şekilde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütün orta öğretim kurumlarını kapsayan bir Okul-Net projesinden söz edilmektedir <<http://www.meb.gov.tr>>. İnternet'i Türkiye'de büyütmek amacıyla Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde "İnternet Üst kurulu" adında bir de kurul oluşturulmuştur <<http://kurul.ubak.gov.tr>>.

Ancak, bütün bu çalışmalar İnternet'in daha çok fiziki olarak, o da çok yetersiz biçimde, büyümesi ile sonuçlanmaktadır. Muhteva, yani İnternet'te kullanılacak bilgi konusu geri planda kalmış durumdadır. İnternet üst kurulunun yapısı adeta bu sonucu doğurur niteliktedir. Kurul, çeşitli kamu kurumları, İnternet servis sağlayıcı şirketler ve üniversitelerden gelen teknik adamlar ve "kullanıcılar"ı temsilen gelen kişilerden oluşmaktadır. Kurulda, muhtevanın yaratıcısı bilimci, yazar ve sanatçıları temsil eden bir tek kişi bile bulunmamaktadır. Bu yüzden de özellikle İnternet'in sosyal ve kültürel boyutunun gündemde yeterince yer aldığı söylenemez. Oysa, İnternet iletişimde bir devrim yaratmış durumdadır; zaman yoğunlaşmış, mekan ortadan kalkmıştır. Dahası, İnternet üzerinden gerçekleşen kişiler arası iletişimde dil engeli de aşılacak üzeredir; İnternet'te bilgi arama motoru *Altavista* <<http://www.altavista.digital.com>>, aranılan bilginin bulunduğu sayfaları istenirse sekiz ayrı dile tercüme edebilmektedir. Ancak, bu diller arasında Türkçe bulunmamaktadır. Neden? Çünkü, Türkçe'den diğer dillere veya diğer dillerden Türkçe'ye otomatik tercüme yapılması konusunda projeler yürütüyor olması gereken dil bilimcilerimizin pek çoğu İnternet'in sunduğu bu imkanın farkında bile değildir. Sosyologlarımız bu yeni iletişim devrimi karşısında hazırlıksız yakalanmış görünmektedirler. İnternet, felsefeci ve hukukçularımızın literatürüne ise henüz girmemiştir. FSEK'de İnternet ve elektronik yayıncılığın adı bile geçmemektedir.

Bunun tabii bir sonucu olarak, İnternet Türkiye'de olması gerektiği ölçüde gelişmemektedir. Sayıları görece olarak hızla artan Türk İnternet kullanıcıları muhteva bakımından ne yazık ki şimdilik büyük ölçüde dışarıya bağımlı durumdadır. Bu satırların yazarının yaptığı, Web siteleri sayılarının karşılaştırılmasına dayalı

bir araştırma, Türkiye'nin İnternet'te tam bir bilgi yoksulu olduğunu göstermiştir (Acun 1998:89-92). Buna göre, Yunanistan'dan beş kat daha büyük nüfusa sahip Türkiye'de bulunan Web sitesi sayısı, Yunanistan'dakinin yarısından ancak birazcık fazladır. Buna karşılık, ülkelerin bilimsel bilgi üretimindeki yerini ölçmede kullanılan önemli göstergelerden biri olan *Science Citation Index* (SCI)' de yer alan makale sayılarının karşılaştırılması, bu iki ülkenin bu alanda hemen hemen başa baş olduklarını göstermektedir. Aynı karşılaştırma İngiltere ile yapıldığında yine benzeri bir sonuç çıkmaktadır: SCI'de yer alan makale sayısı bakımından İngiltere ile Türkiye arasında (1995 rakamları ile) 27 kat fark bulunmaktadır. Buna karşılık Web sitesi sayısı bakımından bu fark (Aralık 1997 rakamları ile) tam 85 kattır.

Kısaca, diğer alanlardaki gelişme ile kıyaslandığında Türkiye'de İnternet'in muhtevası daha yavaş gelişmektedir. 2000'li yıllarda her sektörde İnternet'in ne kadar önemli rol oynayacağı düşünülürse, şimdiki durumun Türkiye'nin geleceği açısından pek parlak olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada haklı olarak şu soru sorulabilir: "Peki bu durumu düzeltmek için ne yapmak gerekir?" Bunun için her şeyden önce, sosyal-kültürel boyutu da ihmal etmeden, İnternet'in bütün yönleriyle ele alınıp tartışılması gerekmektedir. Bu çerçevede ele alınması gereken, İnternet'te muhtevanın geliştirilmesi ile doğrudan alakalı konulardan biri de telif haklarıdır.

TELİF HAKLARI AÇISINDAN İNTERNET'İN ÖZELLİKLERİ

Telif hakları, sağlam bir ekonominin alt yapısı olmanın yanında mesela ABD'de aynı zamanda büyük bir endüstri koludur da. Bu endüstri, ABD ekonomisine 1997 yılında 400 milyar dolarlık katkı yapmıştır ve en büyük ihraç kalemlerinden biridir (Mann 1998:57). Rakamların böylesine büyük olduğu bir alanda yeni bir faktör olarak ortaya çıkan İnternet büyük bir tartışma başlatmıştır. İnternet'in ve genel olarak dijital medyanın telif hakları rejimi açısından tartışmaya yol açan özellikleri nelerdir? Mevcut telif hakları rejimi, İnternet karşısında neden yetersiz kalmaktadır? (Okerson 1996; Mann 1998; Loundy 1995;

Larson 1995; Goldman 1998; Coyle 1996)

Kolay çoğaltma ve dağıtım: Telif hakları rejimleri basılı medya ile birlikte ortaya çıkmıştır. O dönemde eserlerin korsan kopyalarını yapmak çok zordu. Bir eseri çoğaltabilmek için en azından bir baskı makinesine ihtiyaç vardı; bu ise herkesin sahip olabileceği bir imkân değildi. Ayrıca, bütün bir kitabı harf harf yeniden dizmek gerekiyordu. Dahası, korsan yayın kolayca tespit edilip, korsan yayıncılar cezalandırılabilmekteydi.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve hızla yaygınlaşan fotokopi, ses (audio) ve görüntü (video) kaydediciler gibi yeni teknolojiler, telif hakkı sahibi ile potansiyel korsan çoğaltıcı arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir. Artık herhangi ortalama bir insan da kitap ve makaleleri kopyalayabilmekte, hoşuna giden müzik albümlerini ve televizyon programlarını kasetlere kaydedebilmektedir. Ancak, yapılan kopyalar her zaman orijinalinden daha düşük kalitede olmaktadır.

Dijital ortamdaki bir eserin ise, bir-iki tuşa dokunmakla hiç masrafsız ve hiç kalite kaybı olmaksızın istenilen sayıda kopyası yapılabilir. Kopyadan kopya yapmak da kaliteyi hiç bir şekilde etkilememektedir. Kolayca çoğaltabilmenin yanında, dijital medyanın bir diğer özelliği de kolay iletimdir. Elektronik posta (e-mail) yoluyla telif hakkına konu olan bir eser binlerce kişiye postalanabilmekte veya Web aracılığıyla potansiyel olarak milyonlarca kişinin erişimine açık hale getirilebilmektedir.

Eser türlerinin eşitliği: Dijital medyanın bir başka özelliği ise, telif hakkına konu olan eser kategorilerinin eşitliğidir. Bütün telif hakları kanunları, eserleri ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, sinema eserleri vs. gibi kategorilere ayırır. Eser türüne göre de çeşitli kurallar ve istisnalar uygulanır. Eser türleri arasında kesin çizgiler olmamasına rağmen genelde eser türlerini birbirinden ayırmak çok zor değildir. Dijital ortamdaki bütün eserler teknik bakımdan birbirinin aynıdır: Bilgisayar ortamında bütün bilgiler "bit" adı verilen 0 ve 1'lerin kombinasyonlarıyla temsil edilir. Telif hakları kanunları açısından "ilim ve edebiyat eseri" kategorisine giren yazılım programlarının kendileri de bilgisayarda "bit" kombinasyonları halinde saklanır. Bu kombinasyonlar, bilgisayar programları tarafından okunup iş-

lenir. Ortaya çıkan sonuç herhangi bir türden eser olarak görülebilir; bir sinema eseri, bir ilim veya edebiyat eseri, bir müzik eseri...

Yeni eser türleri: Bilgisayar oyunları popüler olarak mevcut teknolojilerin en önde gelenlerindedir. Bunlar ses ve hareketli görüntü (animasyon, film) ve metin (text) gibi birden çok türden veriyi (multi-medya) etkileşimli bir oyunda birleştirmektedir. Aynı şekilde, sanal gerçeklik (virtual reality) de hem eğlence amacıyla hem de bilimsel amaçlı kullanılmaktadır. Dahası, Web teknolojisi, sanal gerçeklik ve bilgisayar oyunlarında kullanılan multi-medya teknolojisinin İnternet üzerinde uygulanmasına imkân vermektedir. Web kullanarak elektronik dergi ve kitaplar okunabilmekte, müzik dinlenebilmekte, canlı video ve televizyon yayınları izlenebilmekte, bilgisayar oyunları oynanabilmektedir. Kısaca, bir İnternet servisi olan Web bütün diğer basın, yayın ve dağıtım teknolojilerini bünyesinde bütünleştiren ama onlardan tamamen farklı bir teknoloji olarak ortaya çıkmaktadır.

Etkileşimlilik ve değişkenlik: İnternet'in diğer teknolojilerden en temel farkı ise etkileşimli ve değişken olmasıdır. Web sayfaları arasında gezinilebilmekte, e-posta gönderip alınabilmekte, form doldurulabilmekte, kişiler kendi bilgisayarında kullanmak üzere bilgi ve program çekip ve başkalarının görmesi ve kullanması için bilgi ve program yükleyebilmektedir. Ancak, İnternet'ten alınan bilginin bütünlüğünü korumak mümkün olamamaktadır. Basılı bir kitap nüshasını satın alan bir kişi, onda istediği değişikliği yapabilmektedir; üzerine notlar alabilmekte, sayfalarını yırtıp, isterse yakabilmektedir. Ancak, onu o haliyle çoğaltıp dağıtmak olacak iş değildir. Elektronik ortamdaki bilgi ise çok kolayca değiştirilip dağıtılabilmektedir. İnternet'ten alınan bir makale, bazı kısımları yazarından izinsiz değiştirildikten sonra tekrar İnternet'e konabilmekte ve bundan da hiç kimenin haberi olmayabilmektedir.

Doğrusal olmama: Web teknolojisinin diğer teknolojilere göre en önemli avantajı ise doğrusal olmamasıdır. Çoğu kitap ve filmler tek yönde okunacak veya seyredilecek biçimde tasarlanmışlardır. Ancak web sayfaları farklıdır. Web sayfaları dinamik tarzda birbirlerine bağlanabilmektedir. Mesela, Amerikan Telif

Hakları kanunundan bahsederken bu kanunun Kongre Kütüphanesi'nin web sitesinde <<http://www.loc.gov>> bulunan elektronik versiyonuna bir bağlantı yapılabilir. Kullanıcı da isterse bu bağlantı yoluyla söz konusu Kanuna erişerek inceleyebilir. İnternet üzerinde bulunan pek çok kaynak bu şekilde kullanılabilir. Böylece, diğer basım ve dağıtım teknolojilerinden farklı olarak, tamamen talebe dayalı bir çoğaltma gerçekleşmiş olmaktadır. Bu bağlantılı metinlerin (*hypertext*) bir bakıma yeni bir yazarlık biçimi ortaya çıkardığı söylenebilir.

Sınırlar üstü (*transborder*) kapsam: Telif hakları kanunlarında korunan eserlerin türleri ve korumanın kapsamı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İnternet'in sınırlar üstü konumu, bu farklılıklardan doğan telif hakları uyumsuzluklarına yeni bir boyut getirmiş bulunmaktadır.

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE TARTIŞMA VE DÜZENLEMELER

Dijital ortamdaki eserlerin telif haklarının korunması problemine, şifreleme (*encyription*) ve parola gibi metotlarla teknoloji kendi çözümünü getirirken, İnternet'in yaygın ve yoğun kullanıldığı gelişmiş ülkelerde hukuki zeminde bu metotlara destek olan yeni düzenlemelere gidilmiş veya bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. İnternet'in gelişmesi bütün dünyada büyük bir hızla devam ettiği bir sırada problemin bütünüyle çözülmüş olduğu söylenemez. Bu yüzden, söz konusu ülkelerde problem bütün yönleriyle ve taraf olan bütün kesimler (yazarlar ve sanatçılar, yayıncılar ve tabii ki halk) göz önüne alınarak tartışılmaya devam edilmektedir. Bu tartışmalarda gözetilen amaç, muhteva yarananların, yani bilimci, yazar ve sanatçıların ve yazılım tasarımcılarının haklarını koruyarak, İnternet'in sadece fiziki açıdan (bağlı bulunan bilgisayar sayısı, kullanılan kablonun uzunluğu vs) değil fakat aynı zamanda içerdiği bilgi açısından da büyümesini, nihai olarak da bilim ve faydalı sanatların gelişmesini temin etmektir.

Yazının bu bölümünde, bu alanda gelişmiş ülkelerde, özellikle ABD'de yapılan tartışma ve hukuki düzenlemeler ele alınacaktır. Türkiye'de hemen hemen hiç gündeme gelmemiş olmasına rağmen, konu ABD'de İnternet'in yaygın olarak

kullanılmaya başlandığı 1990'lı yıllardan itibaren kütüphaneciler, eğitimciler, yazarlar, bilimciler ve yayıncılar gibi konuya taraf bütün kesimlerce yoğun olarak tartışılmıştır. ABD'de yeni kabul edilen *Digital Millennium Copyright Act* bu tartışmaların bir ürünüdür. Bu kanun, ABD'nin önceki Telif Hakları Kanununu İnternet'i dikkate alarak güncelleştirmektedir. Bu bölümde esas olarak bu kanunun kabul edilmesine giden süreç ele alınmaktadır.

İnternet'in yukarıda sıraladığımız özellikleri, İnternet'te telif hakları konusunda Batıda, özellikle ABD'de iki farklı görüş ortaya çıkarmıştır. Birinci görüşe göre, İnternet'le birlikte basım teknolojisine dayalı telif hakkı rejimleri tamamen geçersiz olmuştur. İkinci görüşe göre ise, telif hakkı rejimi geçerliliğini korumaktadır, değişen bir şey yoktur; bazı değişikliklerle mevcut telif hakları kanunları yeni duruma uyarlanabilir. Bu görüşlerin dayandığı gerekçeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Azınlıkta olan bir grup entelektüel tarafından benimsenen birinci görüşe göre, İnternet temel bir değişime yol açmış, basım teknolojisinden kaynaklanan telif hakları ile ilgili yerleşik anlayışlar eskimiştir. Bu görüşe göre, basım teknolojiyle ortaya çıkmış olan telif hakkının kabul edilip, telif ücreti ödenmesi uygulaması, elektronik çoğaltma tekniklerinin yaygınlaşmasıyla işlemez hale gelmiştir. Elektronik yayıncılık, 18. yüzyıl matbaalarından çok, telif hakkının hiç uygulanmadığı, sözlü iletişime benzemektedir (Pool 1984:214). Bu görüşün savunucularından *Electronic Frontier Foundation*'ın kurucularından John Perry Barlow'a göre, elektronik bilgi şaraba benzemektedir, telif hakkı rejimi ise şişeyi korumaktadır. İnternet'te şişe yoktur. Fikirleri fiziki hale getirmeden iletebilme kabiliyeti, korunma sağlanacak sınırları önemli ölçüde belirlemektedir. Telif hakkı rejimi, kitap gibi fiziki olarak tespit edilmiş eserleri korumaktadır. Barlow'a göre, dijital çağda "bilgi, özgür olmak istemektedir". İnternet bugün erişmiş olduğu olağanüstü büyüklüğe herhangi bir hukuki düzenleme olmadan gelmiştir; bundan sonra da böyle bir düzenlemeye ihtiyaç yoktur (Barlow 1994).

Amerika'da çoğunlukta olan diğer gruba göre ise, mevcut telif hakları rejimi İnternet için de geçerlidir. Bu görüşe uygun olarak, ABD hükümeti, uygulamanın

nasıl yapılacağına rehberlik yapacak bir kanun hazırlanmasına temel teşkil edecek bir rapor hazırlamak üzere Fikri Mülkiyet Çalışma Grubu (FMÇG) oluşturmuştur. Başkanlığını Bruce Lehman'ın yaptığı, 25 kişiden oluşan bu grup tarafından hazırlanan rapor, 1994 ortalarında taslak olarak, 1995 Eylülünde ise *White Paper* adıyla yayınlamıştır. Yeni kanunlaşan *Digital Millennium Copyright Act* <<http://lcweb.loc.gov/copyright/legislation/hr2281.pdf>> esas olarak bu rapora dayalıdır.

FMÇG raporunu hazırlarken, ABD'nin değişik yerlerinde toplantılar yaparak okuyucular, yayıncılar, kütüphaneciler ve eğitimciler gibi konuyla ilgili herkesten görüş almıştır. Ayrıca, isteyenler posta, faks ve elektronik posta yoluyla görüşlerini bildirmişlerdir.

FMÇG esas olarak şu sorulara cevap bulmaya çalışmıştır: Elektronik ortamdaki (dijital) bir çalışma ne zaman sabitleşip eser haline gelmektedir? (ABD Telif Hakları Kanunu, somut bir medyada sabitleştirilmiş özgün ifadeyi korumaktadır). Muhtevanın elektronik yoldan iletimi yayım demek midir? Ağ ve servis sağlayıcılar; taşıyıcı, dağıtıcı ya da yayımcı olarak mı kabul edilmelidir? İzinsiz çoğaltmayı engelleyen şifreleri ve parolaları çözen teknikler geliştirmek, ithal etmek, dağıtmak yasaklanmalı mıdır?

FMÇG bu sorulara cevap arama sürecinde ilgili bütün kesimlerle görüşmüş ve sonuçta şu tavsiyelerde bulunmuştur (özet olarak):

İletim hakkı: Buna göre, iletim (*transmission*) kopya yapmakla eşdeğerdir; İnternet'te web sayfalarına her erişimde veya bir bağlantı takip edildiğinde bir kopya yapılmaktadır. Çünkü, web sayfalarına her erişimde o sayfada bulunan bilginin bir kopyası, o sayfanın bulunduğu bilgisayardan kullanıcının bilgisayarına transfer edilmektedir. Yani, eser çoğaltılmaktadır. Basılı bir kitap almak isteyen kişi, kitabı almadan önce inceleyebilir, sayfalarını karıştırabilir ve belli kısımlarını ayak üstü okuyabilir. Yani, kitabı almadan önce ona bir göz atabilir. Ancak, İnternet üzerindeki dijital eserlere bir göz atmak bile o eserin iletimini, yani çoğaltılmasını gerektirmektedir.

Telif Hakları Kanununa göre bir eser, telif hakları sahibinin izni olmadan ço-

ğaltılamaz. Öyle ise, her erişimin yani çoğaltmanın bedeli telif hakkı sahibine ödenmelidir.

Şifre, parola gibi izinsiz erişimi engelleyen tedbirleri aşmaya yarayan teknolojinin yasaklanması: İnternet üzerindeki eserlerin telif hakkı sahipleri, eserlerine izinsiz erişimi, şifreleme (*encryption*) ve parola gibi tekniklerle engelleyebilirler. Bu koruma engellerini aşmak, telif hakkının ihlalidir. Böyle bir ihalde kullanılacak her türlü aracın üretimi, ithali ve dağıtımı yasaklanmalıdır.

İlk satış (*first sale*) doktrininin yalnızca fiziki eserlerle sınırlandırılması: İlk satış doktrinine göre, bir eserin nüshasına sahip olan kişi, onu istediğine satabilir, hibe edebilir ve uygun gördüğü biçimde dağıtabilir. Raporla göre, dijital bir eserin İnternet üzerinden bir başkasına gönderilmesi, aslı silinse bile, alan kişinin bilgisayarında yeni bir kopya oluşturacaktır. Bu yüzden ilk satış doktrini dijital eserlere uygulanmamalıdır.

Servis sağlayıcıların potansiyel sorumluluğu: Kullanıcılara ücret karşılığında İnternet erişimi sağlayan şirketlere İnternet servis sağlayıcıları (ISS) adı verilmektedir. Servis sağlayıcılar, sırf kullanıcıların telif hakkına konu olan bilgileri kendi bilgisayar sistemleri üzerinde saklama ve iletmelerinden dolayı sorumlu olabileceklerdir.

İnternet'te çok sıkı bir telif hakları rejimi öngören raporun bu tavsiyeleri, büyük yayıncı şirketleri memnun etmiştir. Onlara göre, sıkı bir telif hakları rejimi olmaksızın, İnternet'te erişilmeye degecek bir muhteva geliştirmek zaten mümkün değildir.

Ancak, raporun tavsiyeleri, kütüphaneciler, eğitimciler ve bir kısım hukuk bilimcilerinin eleştirilerine muhatap olmuştur. Onlara göre rapor, "iletim" gibi teknik bir olayı kopya yapmak şeklinde yorumlayarak, büyük yayıncı şirketlerin lehine taraf tutmuş, dürüst kullanım doktriniyi yok saymıştır. Yukarıda da açıklandığı üzere dürüst kullanım doktrini, basitçe, telif hakkına konu olan bir eserin bir kısmını, eğitim, bilim ve ticari olmayan kişisel kullanım amacıyla sahibinin izni olmaksızın çoğaltılmasına imkan vermektedir. Dijital eserlerin iletiminin çoğaltma sayılması, pratikte, hem ilk satış doktriniyi hem de dürüst kullanım doktriniyi yok

saymaktadır. ABD telif hakları rejimlerinin asıl amacı, sanılanın aksine, yazarları ve yayıncıları zengin etmek değil, yazar ve mucitlerin, yazı ve icatları üzerindeki haklarını sınırlı bir süre için garanti altına alarak, bilim ve faydalı sanatların gelişmesini temin etmektir. Dürüst kullanım, telif hakkı denkleminin diğer tarafıdır: Halk, fikri mülkiyet ürünlerini okuyabilir, gözden geçirebilir, iktibas yapabilir, bazı kısımlarını eğitimde veya kişisel kullanım amacıyla çoğaltabilir. Dürüst kullanım ilkesi olmadan telif hakkı asıl amacına hizmet edemez. İlk satış ilkesi olmadan da kütüphaneler dijital eserleri ödünç vermezler ve fonksiyonlarını kaybederler (Coyle 1996).

Kütüphaneci, eğitimci ve bazı hukuk bilimcilerin bu itirazlarına rağmen Lehman raporunun tavsiyeleri uluslararası düzeye de taşınmıştır. 1996 yılı Aralık ayında İsviçre'nin Cenevre şehrinde, *WIPO* (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) <<http://www.wipo.int>> önderliğinde bir diplomatik konferans toplanmış ve 150 ülke tarafından benimsenen iki antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan ilki *WIPO Copyright Treaty* (Telif Hakları Antlaşması) <<http://www.wipo.int/eng/general/copyright/wct.htm>>, ikincisi ise *WIPO Performances and Phonograms Treaty*'dir (İcra Sanatçısı ve Fonogram Antlaşması) <<http://www.wipo.int/eng/general/copyright/wppt.htm>>. Bu antlaşmaların İnternet'in sınırları kaldırdığı bir çağda ABD eserlerine gerekli korumayı sağlaması öngörülmüştür.

Bu antlaşmalar, antlaşmaya imza atan bütün ülkelerin telif hakları kanunlarına ve tabii bu arada ABD telif hakları kanununa iki ilave yapılmasını gerektirmektedir. Bunlardan birincisi, dijital ortamdaki eserleri korumak ve çevrimiçi (on-line) lisanslamayı garantilemek için kullanılan şifreleme gibi tekniklerin korsanlar tarafından kırılması ihtimaline karşı tedbir getirmektedir. Buna göre, böyle bir faaliyette bulunmak kanun dışı olmaktadır. Ayrıca, telif hakkına konu eserleri koruyan şifreleri kırmakta kullanılan araçların üretimi ve satışında yasaklanmaktadır.

WIPO antlaşmalarının gerektirdiği diğer ilave, sahtecilik ve yanlış bilgilendirmenin önlenmesi suretiyle elektronik pazarın dürüstlük ve güvenilirliğinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu ilave, telif hakkı ihlalini teşvik etmek, buna

aracı olmak, mümkün kılmak veya yapılmış bir ihlali gizlemek maksadıyla bir eserin başlığı ve yazarının adı gibi telif hakkı yönetim bilgisini kasıtlı olarak yanlış vermeyi yasaklamaktadır. Bu ilave, ayrıca, telif hakkı yönetim bilgisini kasıtlı olarak silme veya değiştirmeyi de yasaklamaktadır. Böylece, hem tüketicilerin yanlış bilgilenmeden korunması hem de yazar ve telif hakkı sahiplerinin özel lisans sözleşmelerine korsanlar tarafından müdahalenin önlenmesi hedeflenmiştir.

Bu ilaveler, *Digital Millennium Copyright Act*'in <<http://lcweb.loc.gov/copyright/legislation/hr2281.pdf>> 28 Ekim 1998 tarihinde Başkan Bill Clinton tarafından onaylanmasıyla resmen kanunlaşmış yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği (AB) de, sözü edilen iki WIPO antlaşmasının hükümlerinin üye ülkelerde uygulanmasını sağlamak üzere 10 Aralık 1997 de taslak bir direktif hazırlamıştır. Bu direktifte daha sonra değişiklik yapılmıştır (21 Mayıs 1999). Bu direktifin söz konusu iki versiyonu da, Avrupa Birliği komisyon üyelerinin konu hakkındaki yorumları ile birlikte AB Web sitesinden alınabilir: <<http://europa.eu.int/comm/dg15/en/intprop/intprop/>>.

TÜRKİYE'DE YAPILABİLECEK DÜZENLEMELERLE İLGİLİ ÖNERİLER

İnternet çağında telif haklarıyla ilgili olarak Türkiye'de yapılabilecek düzenlemeler, aşağıda eğitim boyutu, teknolojik boyut, ve hukuki ve idari boyut olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında getirilen öneriler kesin reçeteler değildir. Aksine, konunun çok boyutlu ve karmaşık olduğunu gösterip, yapılacak kapsamlı tartışma ve araştırmalara zemin hazırlama amacını gütmektedir. Bu boyutlar birbirleriyle yer yer örtüşmektedir.

Eğitim boyutu: Türkiye'de telif hakları konusunda yaygın bir bilgisizlik ve buna bağlı olarak da yaygın telif hakları ihlallerinin olduğu bir gerçektir. IV. Ulusal Yayın Kongresi çerçevesinde oluşturulan "telif hakları sorunları" komisyonu, bu durumu göz önüne alarak, telif haklarının üniversitelerin ders programlarında zorunlu ders olarak okutulmasını önermiştir (Kınacıoğlu ve diğerleri 1998:19). Bu öneri haklı bir gerekçeye dayanmakla birlikte, oldukça abartılıdır. Telif hakları ko-

nusunda müstakil bir ders yerine, konunun, YÖK tarafından Türkiye'deki üniversitelerde, bütün bölümlerde zorunlu olarak okutulması planlanan enformatik dersi³ kapsamında öğretilmesi daha gerçekçi olacaktır. Böylece öğrenciler, İnternet ve telif haklarını aynı ders kapsamında öğrenmiş olacaklar, bu da yan ürün olarak, İnternet'in mevcut telif hakları rejimleri açısından ortaya çıkardığı problemleri yakından tanıyanların sayısını arttıracaktır. Bu da, potansiyel olarak çözüm üzerinde düşünenlerin sayısının artması demektir. Aslında, telif hakları konusunda bahsetmeyen bir enformatik dersi zaten eksik olacaktır.

Bu arada, toplumun telif hakları konusunda bilgilendirilmesi ile ilgili olarak bilim ve sanatla ilgili meslek birliklerine ve yazar kuruluşlarına da büyük görev düşmektedir. Bu bakımdan aktif bir kuruluş, kısaca İLESAM olarak bilinen Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği'dir. İLESAM, Hacettepe Üniversitesi ile işbirliği yaparak bir web sitesi hazırlatmıştır. Bu web sitesinde <<http://www.ilesam.hun.edu.tr>> telif hakları ile ilgili Türkçe mevzuat ve araştırmalar yanında, bu alanda İnternet üzerindeki diğer yayınlara bağlantılar bulunmaktadır. Benzeri çalışmaların diğer yazar kuruluşlarınca da yapılması konunun toplumda yaygın eğitime katkı yapacaktır.

İLESAM örneğinde de görüldüğü üzere, telif hakları konusunda düşük maliyette yaygın eğitim verilebilecek ve genelde kamu oyunu bilgilendirmede kullanılabilir en iyi araçlardan biri de İnternet'in kendisidir. Ancak, bu aracın etkili olabilmesi, yaygın ve güçlü bir İnternet alt yapısı olmasına bağlıdır. Bu konu aşağıda teknolojik boyut adı altında ele alınmaktadır.

Teknolojik Boyut: İnternet alt yapısının bütün Türkiye'de yaygınlaştırılıp, erişim maliyetinin şimdi olduğundan daha aşağıya çekilmesi gerekmektedir. Bu da tabiidir ki kamu ve özel sektörün her ikisinin katkılarıyla daha kısa sürede gerçekleştirilebilir. Buradan, bu iki sektörün rekabetçi bir ortamda varolabilmesi için gerekli düzenlemelerin vakit geçirmeden yapılması gerektiği açık olarak ortaya çıkmaktadır. İnternet alt yapısının yaygınlaştırılması konusunda ULAKNET

3 Bkz. YÖK'ün web sitesinde <<http://www.yok.gov.tr>> bulunan "Bugünkü Durum" başlıklı raporun "Türkiye Üniversiteleri İçin Bilişim Eğitimi Programları Geliştirilmesi" başlıklı kısmı.

<<http://www.ulakbim.gov.tr>> başarılı bir örnektir. ULAKNET sayesinde bir yıl gibi görece olarak kısa bir süre içinde Türkiye'deki üniversitelerin hemen tamamı bir omurga üzerinden birbirlerine ve İnternet'e bağlanmıştır. Ancak ne yazık ki, üniversitelerin kendi yerel ağlarını tam olarak oluşturamamış olmaları yüzünden ULAKNET'ten yeterince faydalanamadıkları görülmektedir. Bunun bir örneği, bu satırların yazarının mensubu olduğu Hacettepe Üniversitesidir. Son birkaç yıldır yapılan atılıma rağmen, bilgisayarlaşma konusunda bir politika ve plan yokluğundan dolayı, bu üniversitedeki pek çok birim kampus ağına hâlâ bağlı değildir. Bağlı olanların önemli bir kısmı da bunu tamamen kendi çabalarıyla gerçekleştirmişlerdir. Hatta bazı durumlarda öğretim elemanları kendi aralarında para toplayıp, özel olarak buldukları teknisyenlere kablo çektiler ve kampus ağına ve dolayısıyla İnternet'e bağlanabilmişlerdir.

YÖK'ün zamanla gözden geçirilmek kaydıyla üniversiteler için standart bir bilgi işlem alt yapısı belirlemesi ve üniversiteleri bu standardın altında kalmamaları konusunda denetlemesi, bazı üniversitelerde bu konuda görülen vizyonsuzluk ve hatta ihmale çare olabilir.

Hukuki ve İdari Boyut. Kesin çizgilerle ayırmak güç olmakla birlikte, İnternet muhtevasının gelişmesinin temelinde iki farklı motivasyonun yattığını söylemek mümkündür. Bir, kâr etme isteği. İki, paylaşma ve öğrenme isteği. Türkiye'de İnternet'le ilgili hukuki ve idari düzenlemeler yapılırken bu iki motivasyon da göz önünde bulundurulmalıdır. Tıpkı Amerika'da yapıldığı gibi, bir önceki bölümde sözü edilen iki WIPO antlaşmasına Türkiye'nin de taraf olarak FSEK'in bu antlaşmalar uyarınca güncelleştirilmesi, elektronik pazarın dürüstlük ve güvenilirliğini sağlayacaktır. Buna göre,

- dijital ortamdaki eserlere erişimi kontrol etmek için kullanılan şifreleme gibi tekniklerin korsanlar tarafından aşılması faaliyetini;
- şifreleme gibi koruyucu teknikleri aşmada kullanılan araçların üretimi ve satışını; ve
- telif hakkı ihlalini teşvik etmek, buna aracı olmak, mümkün kılmak veya yapılmış bir ihlali gizlemek maksadıyla telif hakkı yönetim bilgisini kasıtlı

olarak yanlış vermeyi, silme veya değiştirmeyi engelleyen hükümler FSEK'e ilave edilmelidir.

Böylece yatırımcılar (telif hakları sahipleri), korsanların müdahalesinden korunmuş olarak, özel lisans sözleşmeleri yoluyla, yaptıkları yatırımın karşılığını alabileceklerdir. Bu da sonuç olarak İnternet muhtevasına ticari yatırımı teşvik edecektir.

Hukuki alandaki bu düzenlemeyi destekleyici bir düzenleme İnternet'te yapılan yayınlar için uygun tescil mekanizmalarının kurulmasıdır. Bu mekanizmalarla özgün eserlerin diğerlerinden ayırt edilerek, telif hakları ihlallerinin saptanması sağlanabilir. Tescil mekanizmaları, ifade özgürlüğünü engellemek için bilim ve sanatla ilgili meslek birliklerince onaylanacak uzmanlar tarafından oluşturulmalıdır (Küçük ve diğerleri 1998:77).

Hukuki ve idari alandaki bu düzenlemeler yapılırken öğrenme ve paylaşma amaçları da mutlaka göz önüne alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki, İnternet muhtevasının önemli bir kısmı tamamen paylaşma ve değişim motivasyonu ile hareket bireyler ve gönüllü kuruluşlar ve öğrenmeyi teşvik amacıyla hareket eden üniversiteler, kütüphaneler, müzeler, arşivler gibi kurumlar tarafından geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam edilmektedir.

Serbestçe ve kolayca erişilebilen faydalı bilgi kaynaklarının varlığı İnternet kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacağı tartışmasızdır. Bu açıdan, özellikle, Türkçe'nin ve tarihi ve kültürel mirasın korunmasına, geliştirilmesine ve/veya Türkiye'nin dünyaya tanıtılmasına katkı yapacak veri tabanlarının oluşturulup ücretsiz olarak Web üzerinden kullanıma sunmayı hedefleyen projelere mali destek sağlanmalıdır. Bu tür kaynakları gönüllü olarak hazırlayan veya katkıda bulunan akademik personelin çalışmaları akademik yükseltmelerde mutlaka değerlendirilmeye alınmalıdır.

Son olarak, İnternet Üst Kurulu'nun "Türkiye'de İnternet'in altyapıdan başlayarak tüm boyutları ile kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini belirlemek, bu hedeflere erişmek için gerekli stratejik ve taktik ulusal kararların alınması ve uygulanması sürecinde danışmanlık görevini yürütmek, uygulamada gözlenen

aksaklıkları belirlemek ve giderilmesi için öneriler oluşturmak, konu ile ilgili birimler arasında eşgüdüm sağlamak, gelişme, yaygınlaştırma, hizmet üretimi konularında düzenleyici öneriler oluşturmak ve uluslararası gelişmeleri yakından izleyerek ülke çıkarlarını korumak" olarak belirlenen amaçlarının kulağa hoş gelen söylemler olmaktan çıkartılıp, bütünüyle gerçekleştirilebilmesi için bu kurulda mutlaka İnternet'in sosyal, kültürel ve hukuki boyutları üzerinde çalışan uzmanlara ve bilim ve sanatla ilgili meslek birlikleri ve yazar kuruluşlarının temsilcilerine de yer verilmelidir.

NOT: Bu makalenin taslağını okuyarak geliştirmesi yönünden önerilerde bulunan Doç. Dr. Yaşar Tonta'ya teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Acun, Ramazan (1998). "Bilim, Bilgi Teknolojisi ve Türkiye". **Milli Kültürler ve Küreselleşme**. Yayına Hazırlayanlar: Bahaeddin Yediylıdız, Çağatay Özdemir ve Fahri Unan. Konya: Türk Yurdu Yayınları, 83-92. [Çevrimiçi] <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/bilim.html> (1999, Mayıs 6).
- Barlow, John Perry (1994). "The Economy of Ideas: Selling Wine Without Bottles". **Wired**, March 1994. [Çevrimiçi] <http://www.hotwired.com> (1999, Mayıs 6).
- Coyle, Karen (1996). "Copyright in the Digital Age" [Çevrimiçi] <http://www.dla.ucop.edu/~kec/copyright.htm>. (1999, Mayıs 6).
- Goldman, Eric (1998). "Intellectual Property Protection Regimes in the Age of the Internet." [Çevrimiçi] <http://blake.oit.unc.edu/copyright1.html> (1999, Mayıs 6).
- Goldstein, Paul (1994), **Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox**. New York: Hill and Wang.
- Kinacıoğlu, Naci (1998). "Telif Hukukunda Reform Yapma Gereği Üzerine". **İLESAM Haber Bülteni**, 44 (Ocak-Mart 1998), 6-8. [Çevrimiçi] <http://www.ilesam.hun.edu.tr/kinacioglureform.html> (1999, Mayıs 6).

- Kınacıoğlu, Naci ve diğerleri (1998). "Telif Hakları Sorunları Komisyon Raporu". **IV. Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları**, 16-19 Aralık 1998. Ankara: T.C. Kùltür Bakanlığı Millî Kùtùphane Başkanlığı.
- Kùçùk, Mehmet Emin ve diğerleri (1998), "Yayıncılıkta Yeni Ufuklar: Elektronik Yayıncılık ve Yayıncılık Eğitimi Komisyon Raporu". **IV. Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları**, 16-19 Aralık 1998 . Ankara: T.C. Kùltür Bakanlığı Millî Kùtùphane Başkanlığı.
- Larson, Megan J. (1995). "Copyright in Cyberspace" [Çevrimiçi] <http://www.wiu.edu/users/mureg3/project2/copyright/copy.htm> (1999, Mayıs 6).
- Loundy, David J. (1995). "Revising the Copyright Law for Electronic Publishing". **the John Marshall Journal of Computer and Information Law**. Volume 14 (October, 1995) [Çevrimiçi] <http://www.loundy.com/Revising-HyperT.html> (1999, Mayıs 6).
- Mann, Charles C. (1998). "Who Will Own Your Next Good Idea?". **The Atlantic Monthly**, 282/3 (September 1998). [Çevrimiçi] <http://www.theatlantic.com> (1999, Mayıs 6).
- Okerson, Ann (1996). "Who Owns Digital Works". **Scientific American**. 7 (July 1996) [Çevrimiçi] <http://www.sciam.com/0796issue/0796okerson.html> (1999, Mayıs 6).
- Pool, Ithiel de Sola (1984). **Technologies of Freedom**. New York: Harvard Univ. Press.
- UNESCO (1987). **Telif Haklarının Temel İlkeleri**. Çev. Çiđdem Yıldırım. Ankara: T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Fikir ve Sanat Eserleri Dairesi Başkanlığı.